

Avioliitto ja parisuhde globaalin liikkuvuuden maailmassa: kysymyksiä oikeudenmukaisuudesta rajat ylittävissä tilanteissa

Sanna Mustasaari

OTT, Suomen Akatemian tutkijatohtori

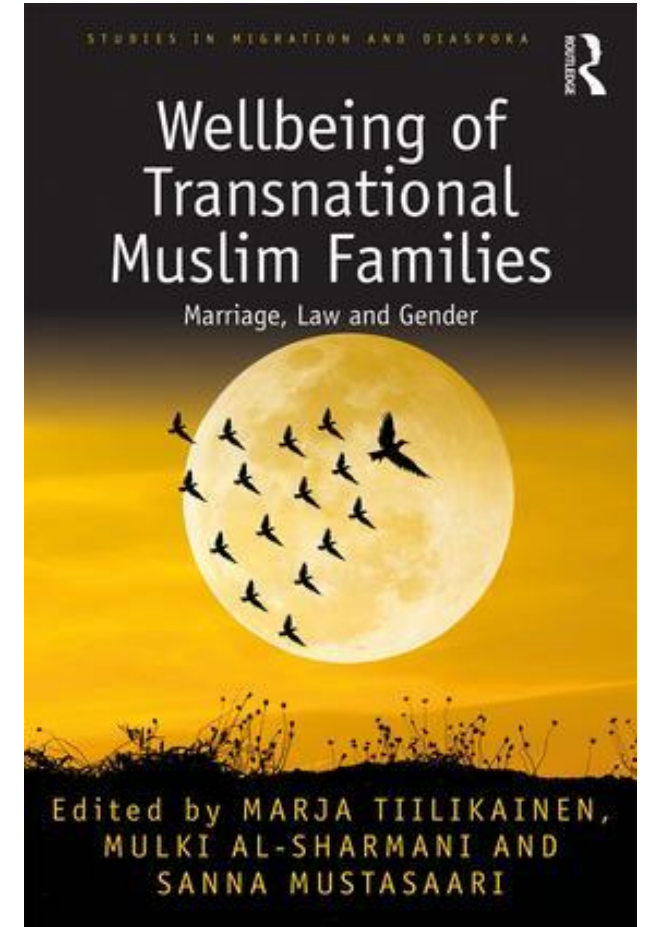
Tässä esityksessä

- Aluksi: Tutkimuksen esittely, taustaa
- Oikeuspluralismi ja monikulttuurinen perheoikeus
- Perhesuhteiden tunnustamiseen liittyviä kysymyksiä
- Väkivalta ja ylirajaisuus
- Avioliittolain uudistus
- Lopuksi

Lähtökohtia: pluralismi

- Oikeus pluralistisesta näkökulmasta
 - Esim. "islamilaiset normit" jonkin valtion voimassa olevana lakina, aktualisoituu kv. yksityisoikeudellisessa tilanteessa **vai** "islamilaiset normit" sellaisena kuin ne ymmärretään jossakin tietyssä yhteydessä, vähemmistön paikallisena käytäntönä ("indigenous practices of Shari'a in the West", Berger 2013).
- Haasteena kulttuurinen ohittaminen (siivilöidään tärkeää informaatiota pois)
- Kulttuurinen kompetenssi (kulttuurinen ymmärrys) myös lainkäyttäjälle yhä tärkeämpää
 - Uskontolukutaito, kulttuurinen asiantuntijuus
 - Mutta: miten ymmärtää kulttuurista ymmärrystä?
 - Essentialismin ongelma

Lähtökohtia: Väkivalta rajat ylittävissä tilanteissa

- Naisiin kohdistuva väkivalta edelleen suuri ihmisoikeusongelma Suomessa
- Istanbulin sopimus eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta velvoittaa valtiota estämään väkivaltaa
- **Väkivallan tunnistaminen riittämätöntä – erityisen hankalaa rajat ylittävissä tilanteissa** (esim. Hiitola et al. 2021, Bredal 2022, Liversage 2022)
 - Väkivallan eri muodot, esim. yhteisöllinen väkivalta, lähisuhdeväkivalta, myös hengellinen väkivalta
 - Intersektionaalisuus
- Ylirajaisuus: lähisuhdeväkivaltaan voi liittyä esimerkiksi uhka lasten kaappaamisesta ulkomaille tai äidin lähettämistä ulkomaille
 - Esimerkiksi äiti lähetetty takaisin lähtömaahan, pieni vauva jäänyt isän luokse Suomeen; tai mies huijaa perheen matkalle, eikä päästä palaamaan Suomeen
 - V. 2020 kaapattuna 41 lasta, joista 5 Irakiin ja 1 Iraniin.
 - Tilanteita, jossa perhe matkustaa ulkomaille, mutta mies ei päästäkään vaimoa tai lapsia palaamaan Suomeen. Myös tilanteita, joissa lapset viedään ulkomaille kostona siitä, että mies kokee, että vaimo ei käyttäydy hänen haluamallaan tavalla
 - Ylirajaisen väkivallan problematiikka kohdistuu myös poikiin ja miehiin

Tutkimushanke 1: *Lapset muilla mailla: Relationaalinen analyysi suomalaisesta lastensuojelusta transnationaalisissa konteksteissa (2020-2024)*

Children Abroad: A Relational Analysis of Finnish Child Protection and Welfare in Transnational Contexts [CARELA]

1. Tapaukset: Oikeusministeriö ja ulkoministeriö (asiakirjat + haastattelut)
2. Perheiden / yksilöiden haastattelut
3. Sosiaalityöntekijöiden ja muiden toimijoiden haastattelut (kansalaisjärjestöt, asianajajat ym.)
4. Media-aineistot

Tutkimushanke 2: Avioliitto ja avioero rajat ylittävissä konteksteissa

- Tutkitaan, miten avioliitto solmitaan ja päätetään sekä millaisia oikeudellisia vaikutuksia avioliitolla ja avioerolla on erilaisissa tilanteissa. Esimerkiksi:
 - Miten avioliitto solmitaan ja minkälaisia sopimuksia (esim. *mahr*) tai muita asioita siihen liittyy?
 - Miten avioero toteutetaan?
 - Miten solmittu avioliitto tai avioero tunnustetaan toisessa maassa?
 - Mitä ongelmia avioliittoon ja avioeroon liittyy rajat ylittävissä tilanteissa?
- **Tutkimus tehdään haastattelemalla ihmisiä joko yksittäin tai ryhmässä**

Oikeuspluralismi ja monikulttuurinen perheoikeus

Väestö kielen mukaan 31.12.

Äidinkieli	2018	2019	2020	2021	%
Kotimaiset kielet yhteensä	5 126 173	5 112 648	5 100 946	5 090 199	91,7
suomi	4 835 778	4 822 690	4 811 067	4 800 243	86,5
ruotsi	288 400	287 954	287 871	287 933	5,2
saame	1 995	2 004	2 008	2 023	0,0
Vieraskieliset yhteensä	391 746	412 644	432 847	458 042	8,3
venäjä	79 225	81 606	84 190	87 552	1,6
viro, eesti	49 691	49 427	49 551	50 232	0,9
arabia	29 462	31 920	34 282	36 466	0,7
englanti	20 713	22 052	23 433	25 638	0,5
somal	20 944	21 920	22 794	23 656	0,4
farsi, persia	13 017	14 118	15 105	16 432	0,3
kurdi	14 054	14 803	15 368	15 850	0,3
kiina	12 407	13 064	13 778	14 780	0,3
albania	10 990	11 806	12 664	13 830	0,2
vietnam	10 440	11 094	11 562	12 310	0,2
Yhteensä	5 517 919	5 525 292	5 533 793	5 548 241	100

[Lähde: Tilastokeskus, väestörakenne](#)

[Suomi lukuina](#)

Perhesuhteiden tunnustaminen

MAAHANMUUTTOVIRASTO
MIGRATIONSVERKET
FINNISH IMMIGRATION SERVICE

Miten ottaa väkivalta huomioon rajat ylittävissä tilanteissa?

- Pakkoavioliittoa koskeva uusi sääntely (kriminalisointi + avioliittolain muutokset), taustalla Istanbulin sopimus
 - 37 artikla: aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon oltava rangaistavaa; houkutteleva ulkomaille tarkoituksena pakottaa avioliittoon rangaistavaa
- Pakkoavioliitolle ei yhtenäistä määritelmää
 - Esim. 'marital captivity' jätetty ehdotetun sääntelyn ulkopuolelle
 - CoE: De Boerin raportti 13.10.2022

Pakkoavioliiton kumoaminen ja alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamatta jättäminen

- HE 172/2021: uusi avioliiton kumoamista koskeva menettely avioeron vaihtoehdoksi + alaikäisenä solmitun avioliiton jättäminen tunnustamatta
- Taustalla Istanbulin sopimuksen valvontaelin GREVIO:n suositukset (2019):

151. Article 32 of the Istanbul Convention requires that “marriages concluded under force may be voidable, annulled or dissolved without undue financial or administrative burden placed on the victim”. The aim of this provision is to ensure that where women and girls free themselves from marriages concluded without their free consent, they do not have to bear any consequences regarding their civil status. The Ministry of Justice, in a memorandum published in 2017, acknowledges the need for voiding forced marriages. Yet, this is not possible under current Finnish legislation.

Onko erillinen kumoamismenettely onnistunut ratkaisu? (1)

- **Huoli 1:** Korjaako muutos avioeroon liittyvää stigmaa?
 - Symbolisen vaikutuksen tavoittelu, mutta omaksuttu stigmaan liittyvä ymmärrys ei perustu tutkimukseen
 - stereotyyppinen oletus, että väestötietojärjestelmässä oleva merkintä henkilön siviilisäädystä on pakkoavioliiton uhreille /yhteisöille olennainen
 - Voidaanko siviilisäätymerkintään vaikuttamalla poistaa avioeroon liittyvän stigman vaikutus?

Onko erillinen kumoamismenettely onnistunut ratkaisu? (2)

- **Huoli 2:** Vaikeuttaako järjestelmän monimutkaistuminen uhrien tilannetta?
 - Uusi sääntely monimutkaistaa avioliiton päättymistä koskevaa sääntelyä, mikä vaikutus järjestelmän vaikeaselkoisuudella on haavoittuvimmassa asemassa olevalle henkilölle?
 - Se, että avioliiton pätevyys, tunnustaminen, oleskelulupaharkinta ja siviilisääty ovat eri asioita, herättää usein hämmennystä sekä tavallisten ihmisten että eri ammattiryhmien parissa.

Onko erillinen kumoamismenettely onnistunut ratkaisu? (3)

- **Huoli 3:** Ymmärretäänkö ylijaraisuutta?
 - Joidenkin ihmisten elämä ja arki on esimerkiksi perhesuhteiden vuoksi ylijaraisista; he joutuvat matkustamaan ja asioimaan muiden maiden viranomaisten kanssa
 - Tällöin on olennaista, mitä oikeusvaikutuksia avioliiton kumoamisella on muualla kuin Suomessa, mutta asia on vaikeasti ennakoitavissa
 - Hallituksen esityksessä todetaan, että avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset ulkomailla eivät ole samalla tavalla ennakoitavissa kuin jos kyse on yhtenäisemmin ymmärretystä käsitteestä avioero.
 - Esim. suomeniranilaisen naisen matkustuslupa?

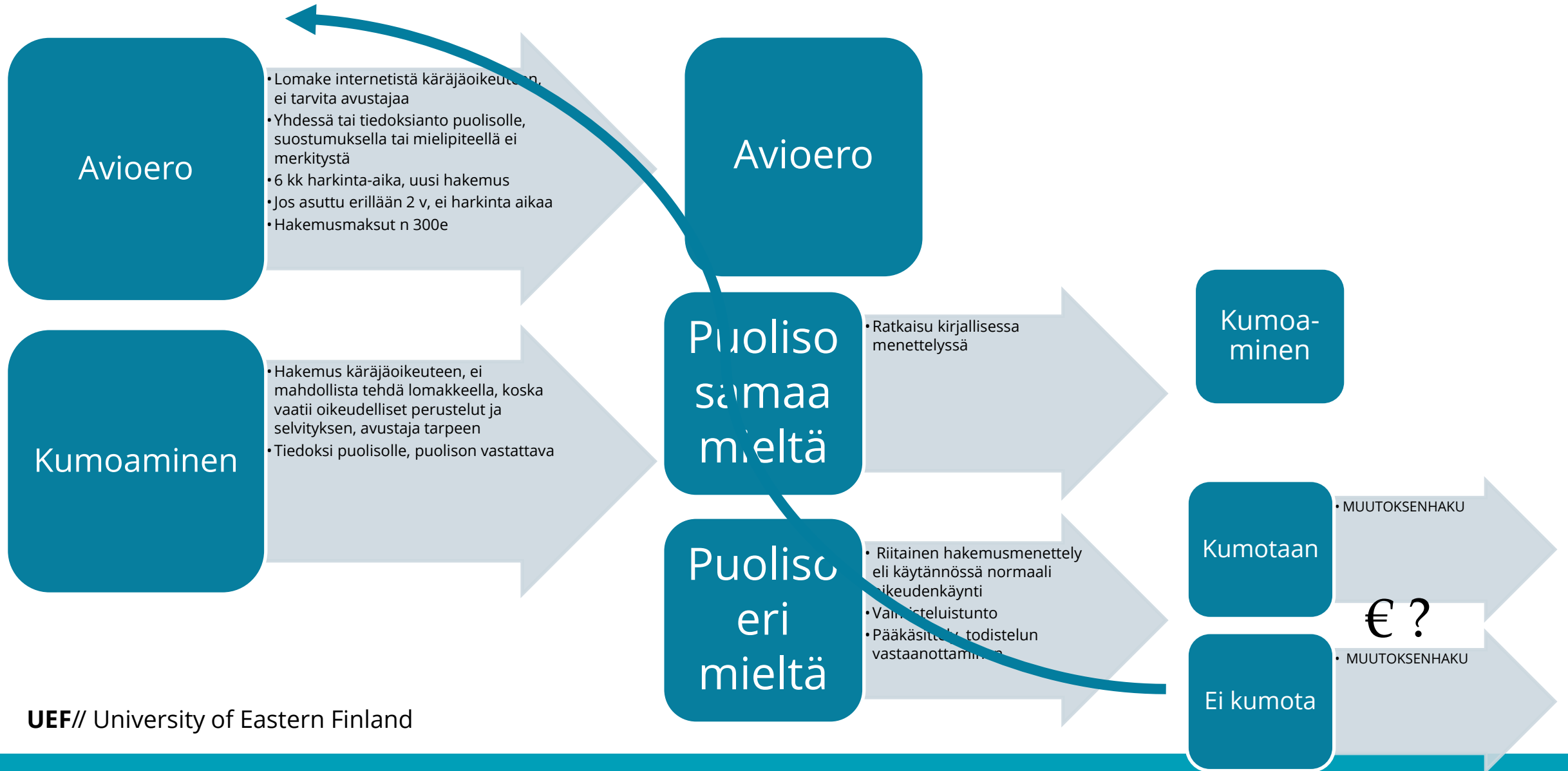

Onko erillinen kumoamismenettely onnistunut ratkaisu? (4)

- **Huoli 4:** Onko uusi menettely riittävän kevyt?
 - Avioliiton kumoamista koskevassa asiassa hakijan on esitettävä uskottava näyttö avioliittoon pakottamisesta vrt. tavanomainen avioeromenettely, jossa avioeron saa lomakkeella
 - Avioliiton kumoamisasia voi muuttua riitaiseksi ja siitä voidaan joutua riitelemään myös muutoksenhakuasteissa
 - Sitä, mitä 'pakko' tarkoittaa, ei ole juurikaan määritelty -> oikeuskäytännön varassa määritellä, milloin kysymys on avioliittoon pakottamisesta

*Article 32 of the Istanbul Convention requires that “marriages concluded under force may be voidable, annulled or dissolved **without undue financial or administrative burden placed on the victim**”.*

Hyppy oikeushistoriaan: avioliitossa tapahtuvan raiskauksen kriminalisointi

- Kriminalisointi 1994, taustalla ihmisoikeusvelvoitteet
- Kotanen (2010) analysoi seksuaalirikossääntelyn muutoksia -70 ja -90-l:
 - -70-l ajatukset näyttövaikeuksista sekä vaimon seksuaalisten velvollisuuksista avioliitossa
 - -90-l vastustus liittyi julkisen ja yksityisen rajankäyntiin

HS 15.5.1991

Avioliiton rajat?

- **Eurooppalaisena trendinä tarve määritellä avioliiton rajat suhteessa ”vieraaseen oikeuteen” ja arvoihin**
 - Suhteessa yhtäältä tapoihin ja uskonnolliseen/kulttuuriseen oikeuteen ja toisaalta vieraan valtion oikeuteen
- **Tiukentuva suhtautuminen tunnustamiseen kv yksityisoikeudessa, esim. Ruotsi:**
 - 1.1.2019 jälkeen ulkomailla solmittuja alaikäisavioliittoja ei tunnusteta lainkaan
 - Bogdan (2019):
 - taustalla v. 2015 turvapaikanhakijamäärien nouseminen, kohut naimisissa olevista lapsista
 - ongelmana lainsäätäjän eksplisiittinen kanta, että tunnustaminen kontekstisidonnaista (ratkaisuna *lex causae?* - esikysymysproblematiikka)
 - Asteittainen tiukentuminen (2004 liittymien painottaminen Ruotsiin + pakkoavioliiton kriminalisointi)
 - Maahanmuuttokontekstissa kuitenkin kv-yksityisoikeuden erilainen soveltaminen (Mustasaari 2014, 2015)
 - Vapaa liikkuvuus (esim. Coman-tapaus C-673/16)?

Suomalaista käytäntöä

- Alaikäisten avioliitot: käytännössä merkitään väestörekisteriin vasta kun alaikäinen puoliso 18 v. ja pyytää merkinnän tekemistä
 - **Muutoksia tulossa**
 - Myös tässä: onko aidosti huomioitu heikommassa asemassa olevan tilanne ja ylirajaisuuden haasteet?
- Polygamiset avioliitot: kotimaisissa tilanteissa syyttäjän on ajettava avioerokannetta (AL 27§), kansainvälisissä tilanteissa harkinnan mukaan:
 - AL 119 §: Virallinen syyttäjä **voi** lisäksi Suomessa ajaa kannetta puolisoitten tuomitsemisesta avioeroon, jos avioliitto on solmittu jommankumman puolison aikaisemman avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen ollessa voimassa, eikä aikaisempi avioliitto tai rekisteröity parisuhde ole vielä purkautunut ja **molemmilla puolisoilla on Suomessa kotipaikka.**

Pluralistisen kontekstin merkitys - esimerkkinä uskonnollinen avioero

- Uskonnollisen avioeron merkitys: vaihtelu suurta!
 - Kaikki eivät tarvitse uskonnollista eroa
 - Jotkut tarvitsevat sen yhteisöön kuulumisen tai uudelleen avioitumisen vuoksi; jotkut maat eivät tunnusta sekulääriä eroa (uskonnollinen ero edellytys esim. matkustamiselle, perhesuhteiden tunnustamiselle)
 - Erot esim. pohjoismaiden välillä suuria
- Vähemmistökontekstilla merkitystä:
 - Esimerkiksi moskeijoille muodostuu rooli, joka on väistämättä erilainen täällä kuin lähtömaassa
 - *Fiqh il aqaliyāt* (vähemmistöjä koskeva oikeustiede ja tulkinta) – “islamilainen oikeus” jatkuvassa muutoksessa, haetaan uskonnon ja oikeuden suhdetta sekä etiikan että juridiikan alueella
 - Esim. Onko tuomioistuimen tuomitsema avioero myös islamilaisittain pätevä; pyrkimykset koordinoida statuksia
- Perhesovittelu (Al-Sharmani, Mustasaari & Ismail 2018)
 - Koulutuksen tarve? Sovittelukoulutus, oikeudellinen koulutus?
- Muutos patriarkaalisisissa rakenteissa eettisen prosessin ja uudelleentulkinnan kautta (esim. Al-Sharmani 2015, 2017 & 2019)

Lopuksi

- Väkivallan ottaminen riittävällä tavalla huomioon yllirajaisten perhesuhteiden sääntelyssä on haastavaa.
- Tällä hetkellä uudistukset toteutuvat pistemäisesti, eikä hallituksella ole ollut halua ryhtyä riittävän laajaan selvitystyöhön. Vasta tällaisen selvityksen jälkeen olisi aidosti edellytykset harkita, mihin toimenpiteisiin viranomaisten ja lainsäätäjän olisi tarkoituksenmukaista ryhtyä.
- Pakko- ja lapsiavioliittoihin tai tahdonvastaisiin lähettämisiin ulkomaille ei voida reagoida vain kansainvälisen yksityisoikeuden (tai rikosoikeuden) sääntelyalaan kuuluvien keinoin.
- Lisäksi uudistusten mahdollisia vaikutuksia pitäisi seurata nykyistä tarkemmin.
- Ihmisoikeudet ja monikulttuurisuus
 - Monipaikkaisuuden hahmottaminen ja oikeuden erottelukyky
 - Uhriuttaminen ei toimi
 - Haasteena yhtäältä ohittaminen, toisaalta *kulttuuristaminen (kulttuuristaminen, rodullistaminen)*
 - Kulttuuriin ja uskontoon liittyy tärkeitä ihmisten välisiä eroja, **mutta** kulttuuri tai uskonto ei ole staattinen
 - Tutkimus: moninaisuus, ennakko-oletuksista vapaa, neuvotteleva kulttuuritietoinen ote

Etsimme haastateltavia - osallistu tutkimukseen!

Pyydämme sinua mukaan tutkimukseen, jos olet vähintään 16-vuotias ja sinulla on kokemusta jostakin seuraavan tyyppisestä tilanteesta:

Lasten liikkuvuus ja oikeussuoja:

- olet ollut itse lapsena tai nuorena vaikeassa tilanteessa ulkomailla, tai
- perheenjäsenesi tai muu läheisesi tai hyvin tuntemasi lapsi tai nuori on ollut ulkomailla vaikeassa tilanteessa, tai
- olet kokenut tilanteen, jossa sinut on erotettu lapsestasi tai vanhemmastasi etkä ole päässyt matkustamaan tämän luokse, tai
- olet päättänyt lähteä ulkomaille lasten kanssa lastensuojelutoimien ollessa vireillä.

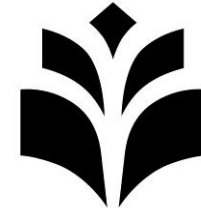
Rajat ylittävät avioliitot:

- olet vähintään 16-vuotias ja
- olet solminut avioliiton tai eronnut jossakin muslimienemmistöisessä maassa (esimerkiksi Afganistan, Irak, Iran, Turkki, Pakistan, Egypti, Algeria, Marokko, Syyria tai Somalia) tai
- olet solminut avioliiton tai eronnut Suomessa, mutta sinulla on yhteyksiä muslimienemmistöiseen maahan.
- avioliitto tai -ero voi olla valtion lakien mukaan solmittu tai rekisteröimätön.
- **Ota yhteyttä! Sanna.mustasaari@uef.fi tai p. 050 349 5220**

MOLEMMISSA TUTKIMUKSISSA HUOLEHDITAAN SIITÄ, ETTÄ SINUA EI VOI TUNNISTAA.

UEF | **Hyvinvointioikeuden
keskus**

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

sites.uef.fi/hyvinvointioikeus

@HVoikeus

Sanna Mustasaari
Sanna.mustasaari@uef.fi

Lähteet

- Al-Sharmani, Mulki (2019) "A Mosque Programme for the Wellbeing of Muslim Families" teoksessa Marja Tiilikainen, Mulki Al-Sharmani, & Sanna Mustasaari (toim.) *Wellbeing of Transnational Muslim Families: Marriage, Law, and Gender*. Abingdon: Routledge, 59-77.
- Al-Sharmani, Mulki (2017) "Divorce among Transnational Finnish Somalis: Gender, Religion, and Agency" *Religion and Gender*. 7(1), 70-87.
- Al-Sharmani, Mulki (2015) "Striving against the 'Nafs' Revisiting Somali Muslim Spousal Roles and Rights in Finland" *Journal of Religion in Europe* (8)1, 101-120.
- AlSharmani, Mulki, Sanna Mustasaari & Abdirashid Ismail (2018) "Uskonnollinen perheriitojen sovittelu suomalaisissa moskeijoissa: kehittyviä rooleja ja muovautuvia käytäntöjä" teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis, & Kati Turtiainen (toim). *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi: kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 53-75.
- Berger, Maurits (2013) "Introduction: Applying Shari'a in the West" teoksessa Maurtis Berger (toim) *Applying Shari'a in the West: Facts, Fears and the Future of Islamic Rules on Family Relations in the West*. Leiden: Leiden University Press, 7-22.
- Brattström, Margareta & Sayed, Mosa (2013) "Behandlingen av mahr i samband med bodelning enligt svensk rätt" *Juridisk publikation: Stockholm-Uppsala-Lund-Göteborg* (2)2013, 207-226.
- Bredal Anja (2022) Transnational regimes of family violence. When violence against women crosses borders. In: Bows H and Fileborn B (eds) (2022) *Geographies of Gender-Based Violence. A Multi-Disciplinary Perspective*. Bristol: Bristol University Press.
- Bogdan, Michael (2019) "Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages" *Journal of Private International Law* 15(2), 247-256.
- Cooke, Taina (2019) "From Invisible to Visible: Locating "Cultural Expertise" in the Law Courts of Two Finnish Cities" *Cultural Expertise and Socio-legal Studies*, edited by Livia Holden, special issue in *Studies in Law, Politics and Societies*, Bingley: Emerald Publishing Ltd, 13-33.
- De Boer, Margreet (2022) Finding solutions for marital captivity, Report adopted by the Council of Europe, <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/Pdf/TextesProvisoires/2022/20221017-MaritalCaptivity-EN.pdf>
- Eisenberg, Avigail (2016) "Religion as Identity" *Law and Ethics of Human Rights* 10(2), 295-317.
- Hallaq, Wael B. (2009) *Shari'a: Theory, Practice, Transformations*. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press .
- Helin, Markku (2013) *Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus*. Helsinki: Talentum Media.
- Hiitola J, Karimi Z, and Vähä-Savo V (2021) Epävarmuuden jatkumot: Prekaarisuuden muodot ja sukupuolistunut väkivalta pakkomuuttajien elämänkuluissa. Sukupuolentutkimus – Genusforskning 2021(3): 34.
- Holden, Livia (2019) "Cultural Expertise and Socio-legal Studies: Introduction" *Cultural Expertise and Socio-legal Studies*, edited by Livia Holden, special issue in *Studies in Law, Politics and Societies*, Bingley: Emerald Publishing Ltd, 1-9.
- Kotanen, Riikka (2010) Omistussuhteesta autonomiaan? Raiskauksen kriminalisoiminen avioliitossa ja aviovaimon seksuaalinen itsemääräämisoikeus Suomessa. *Oikeus* 39:4, s. 369–395.
- Annika Liversage. 2022. Abducting children abroad: gender, power and transnational mobility in immigrant family conflicts. *Violence Against Women*, 28(5), 1139-1157.
- Løvdal , Lene (2011) "Mahr and Gender Equality in Private International Law: The Adjudication of Mahr in England, France, Norway and Sweden" teoksessa Rubya Mehdi & Jørgen S. Nielsen (toim.) *Embedding Mahr in the European Legal System*. Kööpenhamina: Djøf Publishing, 77-112.
- Mustasaari, Sanna (2017) *Rethinking recognition*. Helsinki: University of Helsinki.
- Mustasaari, Sanna (2014) "The married child belongs to no one? Legal recognition of forced marriages and child marriages in the reuniting of families" *Child and Family Law Quarterly* 26(3), 261–282.
- Mustasaari, Sanna & Mulki Al-Sharmani (2018) "Between 'Official' and 'Unofficial': Discourses and Practices of Muslim Marriage Conclusion in Finland" *Oxford Journal of Law and Religion* 7(3), 455–478.
- Mustasaari, Sanna & Vishal Vora (2019) "Muslim marriages, wellbeing and the law" teoksessa Marja Tiilikainen, Mulki Al-Sharmani, & Sanna Mustasaari (toim.) *Wellbeing of Transnational Muslim Families: Marriage, Law, and Gender*. Abingdon: Routledge, 39-58.
- Möller, Lena-Maria (2014) "No Fear of Talāq: A Reconsideration of Muslim Divorce Laws in Light of Rome III Regulation" *Journal of Private International Law* 10(3), 461-487.
- Rutten, Susan W. E. (2010) "Protection of Spouses in Informal Marriages by Human Rights" *Utrecht Law Review* 6(2), 77–92.
- Yassari, Nadjma (2015) "Adding by Choice: Adoption and Functional Equivalents in Islamic and Middle Eastern Law" *The American Journal of Comparative Law* 63(4), 927-962.
- Yassari, Nadjma (2013) "Understanding and Use of Islamic Family Law Rules in German Courts: The Example of the Mahr" teoksessa Maurtis Berger (toim) *Applying Shari'a in the West: Facts, Fears and the Future of Islamic Rules on Family Relations in the West*. Leiden: Leiden University Press, 165-187.